

Nederlandse geestverwanten die de band met de Hervormde Kerk niet wilden doorsnijden. Kort na zijn bezoek aan Schotland schreef hij aan Groen:

Wat wij (Schwartz en ik) opnieuw alle vrijheid vonden op de vergadering⁶⁹ te doen uitkomen, was de hartelijke en stellige gezindheid der Vrije Schotsche kerk om voor Holland alles, wat zij door medehulp vermogen, te doen; ook de sympathie dier broeders en voorgangers met de positie der gaarne-getrouwen in de Kerk, zoo dat zij die, noch tegenover de afgescheidenen, noch tegenover De Liefde in het ongelijk stelden.⁷⁰

De Liefde daarentegen was vooral onder de indruk van het vrijkerkelijk ideaal zoals hij dat in de kring van de 'United Presbyterians' aantrof. Toch bleven de contacten incidenteel en fragmentarisch. Uiteraard zullen toevallige oorzaken hierin mede een rol hebben gespeeld. Hiermee is echter niet alles gezegd. In dit verband moet ik nader stilstaan bij het verschil tussen de 'Evangelical Revival' in Schotland en het Nederlandse Réveil. Dat verschil ligt in de eerste plaats hierin, dat de Schotse opwekkingsbeweging van de negentiende eeuw een veel sterkere en veel meer zichtbare continuïteit vertoont met de opwekkingen in de achttiende eeuw dan in Nederland het geval is. In Nederland zien wij slechts stippellijnen; in Schotland daarentegen verbindt een forse, in het oog springende lijn in dit opzicht de achttiende met de negentiende eeuw. Die lijn wordt zichtbaar bij de 'Seceders', in wier kring het oude puritanisme zich geleidelijk evolueerde tot een milder, sterk op de praktische evangelisatorische toepassing gericht 'evangelicalism', zoals De Liefde dat aantrof. De invloed van het geestelijk klimaat van Doddridge, dat, zoals wij zagen, via de 'Relief Church' in de 'United Presbyterian Church' doordrong, zal hieraan niet vreemd zijn geweest. Nog duidelijker is die lijn zichtbaar in de 'Church of Scotland', waarin na 'Cambuslang' de 'Evangelical party' steeds sterker werd; dominant geworden werd zij de draagster van de 'Disruption'. Juist ook in het feit dat de 'revival' in de nieuw-gevormde kerken geïncorporeerd was ligt - dit terzijde opgemerkt - een verschil met de kerk van de Afscheiding en meer nog met die van de Doleantie. De 'Free Church' was zich van haar plaats en roeping ten aanzien van het internationale Réveil zeer wel bewust. In een 'Pastoral Address' sprak de 'General Assembly' van 1845 met betrekking tot zaken als de internationale contacten en het zendingswerk uit:

69. Een vergadering van het bestuur van het Seminarie.

70. Da Costa, *Brieven*, II, 376.